

Aki 1929 és 1958 között a Széchenyi István Gimnázium tanulója volt, ismerte Dér Zoltán tanár urat. Valószínűleg nem csak azok, akiket tanított, hiszen alakja, személyisége annyira jellegzetes volt. A róla szóló történetek városszerte terjedtek. Úgy illene, hogy mint kiváló, következetes, alapos, nagy tudású pedagógusról emlékeznek róla, de nem áll rá a „tollam”. Inkább törekeny termete, esendősége jelenik meg előttem, aki a magyarázat hevében zsebkendőjével törli le a táblát, majd akrétás táblatörő rongyot teszi a zsebébe, és ezen nevetni lehet. Ő a „kisember”, aki mindent elvisel, bár nem alkuszik, mindig jóhiszemű, mert megérti a másikat, mindig van mondanivalója és tennivalója. Anyagiakban nem vitte sokra, lélekben, szellemben gazdag volt.

Előttünk van 500 gépelt oldalon „Zoli bácsi” életének foglalata. Hogy került a kezünkbe? Ha jól tudom, mi voltunk utolsó tanítványai, akik 1958-ban érettségiztünk. Nem volt osztályfőnökünk, viszont mindkét tantárgyát tanította osztályunknak. Szerettük, s bizonyára ő is kedvelt bennünket, öt évente mindig eljött érettségi találkozónkra. Fénykép őrzi, ahogy fürdőruhás, már nem fiatal emberek ülnek körbe a Fertő partján a napernyő alatt botjára támaszkodó agg „Szókratészt”. Talán akkor említette, hogy az öregség ártalmait ellen megtalálta saját „orvosságát”: hogy agyát működésben tartsa, élete történetét veti papírra.

Aztán magánszorgalomból, kíváncsiságból 1989-ben felkereste őt az egyébként Amerikában élő Besskó Csaba. A beszélgetés a visszaemlékezés körül forogott. Zoli bácsi átadta az addig elkészült gépelt papírköteget, bár korántsem volt biztos abban, hogy az másoknak is fontos lenne. Így került az irat a tengeren túlra. 2013-ban, az 55 éves találkozón ennek a mintegy 25 éves felvételnek az apropóján merül fel a gondolat: nem lehet az enyészete a memoár. Besskó Csaba visszatérően Amerikába, elkezdte számítógépbe szkennelni az egyébként elég rossz minőségben gépelt anyagot, majd az internet segítségével 50 oldalas csomagoként hazaküldte három osztálytársának. Ők az első csomagokat olvasván így reagáltak: „Közkinccsé kell tenni! ... Zoli bácsinak ugyancsak helye lenne a soproni nevezetes pedagógusok szobrai között” (Dr. Czuczor Huba orvos). „Csak csodálni tudom Zoli bácsit realitás-érzékeért, aprólékos, pontos és ezért hiteles dokumentációs készségeért, no meg csendes humoráért...” (Jakatics Árpád tanár) „...én is gondolkodom a közlés lehetőségein, (nem csak) jogi szempontból (Dr. Vékás Lajos jogász, akadémikus).

Nem volt nehéz egyetérteni abban, hogy az ily módon ránk bízott értékes visszaemlékezés nem maradhat csak a mi kezünkben. Annál is inkább, mert időközben Amerikában megtaláltuk ifj. Dér Zoltánt is, aki hozzájárult a nyilvánosságra hozatalhoz (tőlünk szerzett tudomást a kézirat létezéséről). A technikai problémák megoldása után nekiláttunk a szerkesztésnek.

A visszaemlékezés időben 1969-ig jut el, ám tudható, hogy tovább is írta. Erről tanúskodik a már említett videó felvétel és Hárs József (szintén egykori széchenyis diák) publikációja is.¹ Sajnos, csak az a kézirat maradt fenn, amit átadott Besskó

¹ Hárs József: Dér Zoltán (1897–1994). SSz. 49. (1995), 273–276.

Csabának. 1994-ben bekövetkezett halála után már nem volt fellelhető a folytatás. A tekintélyes méretű iratkötegből egyelőre azokat a részeket szerkesztettük egybe, amelyek soproni tanárságához s így mindenekelőtt a Széchenyi Gimnáziumhoz kötődnek. Erre a „szemelgető” szerkesztési módra tulajdonképpen felhatalmazást adott 1989-es nyilatkozatában. Úgy gondoljuk, hogy a pályakép így is teljes és közlésre kész.

Az alábbiakban a visszaemlékezés szakérettségis tanfolyamokról szóló részét tesszük közzé. A szakérettségi mint intézmény 1948 és 1954 között működött Magyarországon. Sem a közvéleményben, sem a szakmában különösebb tekintélyt nem szerzett: a ráragadt „gyorstalpaló” jelző érzékelteti az általános értékítéletet. Történelmileg az igazságtétel, politikailag az új értelmiség kinevelése volt a célja a 17–32 éves, kevésbé képzett, főként üzemi munkásfiatalok tanfolyami képzésének. Az is nyilvánvaló azonban, hogy működése a hírhedt 1950-es évekre esik, tehát eleve problémákkal, ellentmondásokkal terhelt. Dér Zoltán visszaemlékezése nem helyezi újszerű megvilágításba a szakérettségi rendszerét, nem szándékozik szakmai értékelést adni róla. Viszont a rá jellemző alapossággal, hitelességgel ad képet a kor mindennapjairól, emberi viszonyairól, főleg a maga becsületes tanári munkájáról, jószándékú szakmai törekvéseiről, küszködéseiről, örömeiről.

* * *

1945 után – jó pár évig – elő volt írva, hogy a magasabb fokú iskolákban elsősorban munkás-paraszt és haladó értelmiségi származású tanulókat kell felvenni, míg az „X osztályhoz”, a deklaszált osztályhoz tartozó szülők gyermekeit felvételi kérelmükkel el kell utasítani. Utóbbiak elégedjenek meg alacsonyabb végzettséggel és ennek következtében alacsonyabb rangú, kisebb díjazású társadalmi helyzettel. Kárpótlásul szolgált ez, mert előnyben részesítette a múltban hátrányokkal sújtott társadalmi osztályokat, azokat, akik szegénységüknél fogva nem voltak képesek gyermekeiket taníttatni.

De arra is gondolt a kormányzat, hogy a most kiemelt társadalmi osztályoknak ne csak a gyermekeit hozza előtérbe, hanem ezeknek az osztályoknak felnőtt tagjait is, akik már állásokban voltak, és pedig kisebb végzettségüknél fogva alacsonyabb beosztásokban, kisebb fizetéssel, de most még erőt és kedvet éreznek magukban, hogy további tanulmányok végzésével neveltetésük hiányosságát pótolják, és ez úton feljebb jussanak a műveltségnek és állásuknak ranglétráján.

Így hozta létre a kormányzat szerte az országban a „gyorstalpaló” szakérettségis tanfolyamokat és a tanulók bentlakása céljából a tanfolyamokhoz tartozó kollégiumokat. Sopronban két kollégium is nyílt: az egyik 1949 nyarán, szeptember hónapban, a másik pár év múlva. Az előbbi inkább „gimnáziumi” jellegű. Nekem a gimnáziumi jellegű intézménnyel lett kapcsolatam.² Ez a soproni Széchenyi tér északkeleti sarkán lévő kétemeletes (azelőtt az Orsolya apácák rendházához tartozott) sarokházban nyílt meg Holló Lajos igazgató vezetése alatt. Ő szólított fel arra, hogy itt fizika órákat vállaljak. Egy osztálynak fizika-tanítását vállaltam heti 8 órában, úgy, hogy délelőtt az

---

² Kellner Sándor Szakérettségi Kollégium.

eddigyi módon a Széchenyi gimnáziumban tanítottam, délután pedig a szakérettségiben. Az itteni órákat természetesen külön fizették.

A szakérettségis tanulókat „önkéntes jelentkezés” alapján toborozták. Bár a gazdaságok, üzemek igyekeztek egyes dolgozóikat rábeszélni „az önkéntes jelentkezésre”. Mondhatjuk, egyik-másik esetben úgy „küldte” ki a vállalat az illetőt, ha nem is egészen akarata ellenére. Csakis munkás és paraszt származásúak kerültek felvételre. A felvételi kérelemhez csatolniuk kellett származásukat igazoló iratokat, eddigi iskolai végzettségüket, saját kezűleg írott életrajzukat és az otthoni, a lakóhely szerinti valamely hatóságnak a kedvező szempontokat feltüntető véleményét. Az előző iskolai végzettség tekintetében nem voltak magasak az igények. Elég volt akár két elemi osztály elvégzésének kimutatása is. A tanfolyam egy éves volt, azaz a tanfolyamra felvettek egy évi oktatás után jutottak el az érettségihez. Tekintve, hogy legtöbb jelölt előképzettsége ugyancsak hiányos volt, erre a feladatra az egy évi oktatás nagyon rövid volt, hiszen a rendes érettségihez a 8 általános iskolai év és 4 gimnáziumi év elvégzése kellett. Ezért a szakérettségiben a tananyag erősen le volt rövidítve. Abból a szempontból is, hogy a tanulók nem érettségiztek annyi tantárgyból, mint a rendes érettségi vizsgát tevők, hanem – választott élethivatásuknak megfelelően – csak két alapvető tárgyból. Így például a mérnököknek készülők csak matematikából és fizikából. A melléktantárgyak voltak: magyar nyelv, történelem, marxizmus-leninizmus, általános természetismeret – kémia, állattan, növénytan – mindez különös tekintettel az örökléstan és származástan materialista beállítottságra. Volt több párhuzamos „mérnök osztály”, több különféle szaktárgyú „tanári osztály” és külön „kereskedelmi osztály” is.

A kezdeti időszak

Elő volt írva, hogy a fizikát lehetőleg kísérleti alapon, kísérletek bemutatásával kell tanítani. A kémiát szintén. Minthogy a szakérettségis intézménynek saját kísérleti eszközei nem voltak, Holló Lajos igazgató egy sereg iskolából elkért, összeszedett végeredményében nagyon sok olyan fizika tanítására való eszközt, amelyek törés, kopás, egyes alkatrészek elveszése miatt, tehát részben az elhasználódottság, de túlnyomó részben a háborús károk következtében tulajdonképpen már tönkrementek. Azután nekem mint az egyik fizikatanárnak meghagyta, hogy a hibás, illetőleg hiányos kísérleti eszközöket a tanfolyam felnőtt és túlnyomó részben a szerszámkezelésben jártas részvevőivel alkalomszerűen, például vasárnap délelőttökön javíttassam, illetőleg egészíttessem ki, és csak a teljesen használhatatlanokat „selejtezzük”. Rá is ment vagy három vasárnap délelőtt erre a munkára. Egyik-másik kísérleti eszköz kijavítása sikerrel is járt, de azután a felsőbbség ezt a munkát letiltotta, azzal indokolva, hogy az sok időt elvesz a tanulóktól, inkább ez alatt az idő alatt is tanuljanak. Ezt követően tehát azt a gyakorlatot kezdtem el, hogy a Széchenyi gimnázium szertárából hoztam át néhány, ott épen maradt fizikai eszközt a kísérletek bemutatására, természetesen csak kölcsön.

A tanítás a szokatlanul előképzetlen tanulókkal nehezen indult. Már vagy egy hónapja adtam elő az osztálynak a gimnázium utolsó előtti osztályának rendes tananyagaképpen szokásos, annak megértéséhez azonban komoly matematikai előképzett-

séget igénylő mechanikát, amikor a tanítás ellenőrzésére megjelent Budapestről egy bizottság, és a bizottság egyik tagja az én fizikaórámat is végighallgatta. Kérdéseket intézett a tanulókhöz, akik a kérdésekre feleltek. Helyesebben felelniök kellett volna, de nem feleltek, mert nem tudtak, vagy többnyire badarságokat mondtak. Lehetett látni, hogy nem értik a tananyagot. Szóval az eredmény lesújtó volt.

Miután a bizottság az általa kiszemelt órákat lelátogatta, gyűlést hirdetett az egész iskola kollektívája számára. Ezen részt vettek a tanfolyam hallgatói is. Minthogy a gyűlés helyéül kijelölt földszinti igazgatói irodában valamennyien nem fértünk be, osztályonként tárgyalták meg a tanítás és a tanulás aktuális problémáját. „No, – gondoltam az eredménytelenség alapján – vége az én szakérettségis működésemmek. No, de sebaj, akkor is megmarad a Széchenyi gimnázium.”

Ám nem így történt. Nem nekem rótták fel a sikertelenséget, hanem annak, hogy a tanulóifjúság nagyon előképzetlen, nincsenek meg az anyag megértéséhez matematikai előismeretei, mert máskülönben a tanításom, a magyarázatom önmagában nagyon jó volt. Alkalmazkodnom kell azonban a tanulók nivåjához. Kezdem el újra az anyagot, de a fizikának egy olyan részén, amely nem igényel nagyobb matematikai apparátust. A mechanikára később kerüljön a sor, amikor a tanulók már a matematikai órák folyamán legalább némi alapismeretet elsajátítottak. Beleszóltak a tárgyalásba az egyes arra jelentkező és felszólalásra engedélyt kapó tanulók is. Az egyik példával erősen kifogásolt engem, hogy én „maximalista” vagyok, vagyis túl sokat követelek. Példaként felhozta, hogy én az általános természetismeret tantárgyban, az annak első részleteként szereplő kémiai oktatásban még olyan dolgokat is megkövetelek, mint a sósav és a kénsav képlete. Egy másik felszólaló elpanaszolta, hogy én őt szigorúbban bíráltam el, mint egy másik társát, és neki kellett volna jobb jegyet kapnia, nem a másíknak. Ám a budapesti iskolalátogató az asztalra ütött és azt mondta: „A sósav és a kénsav képlete? Azt tudni kell! És ne higgye senki, hogy aszerint fog valaki jobb jegyet kapni, minél jobban pofázik!” A látogatással járó „veszély” tehát elmúlt. Megfelelően újból kezdtem az anyagot, és eredményesen haladtunk. Egyik fizikatanár kartársnőmet nem érte ilyen tapasztalat. A maga osztályával úgy haladt tovább, ahogy elkezdte. Csak újabb másfél hónap után vette észre, hogy tanulói egyáltalában nem értik már az anyagot. Kénytelen volt ezért az egész addig végzett részt újból a legelején kezdeni. Már a tanév közepén megszüntették „az általános természetismeret” tantárgyat, mert mindent összevéve a teljes tananyag soknak bizonyult. Az első tanévben heti 8 óra volt a tanóraszámom fizikából. A második évben 16, mert akkor már két osztályban tanítottam a fizikát, osztályonként heti 8-8 órában.

Elkövetkezett év vége. És jöttek a komor napok: az első szakérettségis vizsgák. A tanulók odáig voltak az izgalomtól. De mi tanárok is féltünk, hogy fognak a rövid tanulási idő miatt érettségire kellően fel nem készült tanulóink levizsgázni. A feszültség azonban mihamar megenyhült. Ekkorra már Inczedy Tibor volt az igazgató. Az ő ötlete volt, hogy az írásbeli érettségi komoran induló percei közepette, 10 órakor megnyílt az ajtó és egy rendkívül csinos, szépen kiöltözött, fehér munkaköpenyt viselő leány mosolygó arccal tálcán igen ízletes tízórait hozott minden vizsgázó és az ellenőrző tanár számára. A hangulat egyszeriben bizakodóra fordult. A többi vizsgázó teremben ugyanígy történt. Az érettségi simán, sikeresen lefolyt.

Az év elején még Holló Lajos volt az igazgató. Poncichter származású, ki nevét Brucknerről Hollóra magyarosította. Középtermetű, barna hajú, napbarnított, kissé vastag, lebiggyedt ajkú, markáns arcú férfi, akinek szájából leggyakrabban egy kis makrapipa állott ki. Tanári diplomája volt a francia és az olasz nyelvekből. Jóindulatú, belátó, sokat olvasott, beszédes, művelt ember volt, mindenhez élvezetesen hozzá tudott szólni. Humorizálásra hajlamos, jó kedélyének köszönhetően gyakran tett ironikus megjegyzéseket. Ilyenkor ajka szögletében nem egyszer gúnyos mosoly jelent meg. A Horthy-éra alatt éveken át középiskolai tanár volt. Beleszeretett egy ugyanabban az iskolában tanító, szintén olasz–francia szakos tanárnőbe. Amikor megkérte, azt a választ kapta tőle, hogy ő egy szürke középiskolai tanárhoz nem megy feleségül, de ha ki tudja vívni, hogy a katonai iskolához átkerüljön, tehát egyúttal tiszt lesz, akkor hozzá fog menni. Lajos ezt el is érte, és a házasság megtörtént. A Horthy-éra letűntével azonban ez lett a vesztes. A fordulatkor külföldre is kisodródott, és csak pár hónap múlva tért vissza. Egy ideig nem kapott állást és fizikai munkából tengette magát. Így dolgozott a Lehár Ferenc utcában,³ a szomszédságban lakó Németh József gazdánál is. Hogy miként tudta elérni, azt nem tudom, de tény, hogy engem mint a szakérettségis tanfolyam igazgatója hívott meg intézetébe fizikatanárnak. Hamarosan kiderült azonban, hogy Horthy-tiszt volt, mire mint igazgatót leváltották.

Már karácsony előtt látni lehetett a kollégiumi üléseken egy alacsony, fekete, simán oldalra fésült hajú, gömbölyded képű, háborús sebesüléséből visszamaradóan bicegősen járó személyt, amint egyelőre csak figyelt és tapasztalatokat gyűjtött. Az illető Inczedy Tibor volt. Mint hadirokkant kapott trafikengedélyt, és több éven át trafikja volt. A kommunista pártba is belépett, és hamarosan ő lett Holló Lajos igazgató utóda a szakérettségis tanfolyam igazgatói székében. Iskolázottsága hiányos volt – talán hat gimnázium –, de mint igazgató – azt meg kell hagyni – jól bevált. Természeténél fogva erélyes, agilis ember, jó szónok, és jól tudott bánni a hallgatókkal és tanáraival. Kartársaihoz udvarias, kedves volt, azok kedvében járt, és ha kellett, tanártársait védelmébe vette. Volt olyan kolléga is, akit egy-egy tanuló megvádolt azzal, hogy reakciós kijelentést tett. Inczedy beszélt a tanárral, majd a tanulók előtt kimagyarázta a dolgot akként, hogy a tanulók csak félreértették a tanár szavait. A tanulókkal is kedvesen, de ha kellett, erélyesen bánt, és nagyobb szabálytalanság esetén az illetőt azon nyomban kizárta az intézetből. Ezt olyan formában tette, hogy gyűlést hívott össze, és az ifjúság kollektívája útján záratta ki az illetőt.

A volt igazgató, Holló Lajos, leváltása után mint tanár működött tovább a szakérettségis tanfolyamon. A következő év elején áthelyezték tanárnak Magyaróvárra. 1967 végén Sopronban a Deák téren egész véletlenül összetalálkoztam feleségével, és tőle hallottam, hogy férje, Holló Lajos 1956 őszén disszidált az Amerikai Egyesült Államokba, és a New York várostól északra fekvő New England államban helyezkedett el mint tanár.

---

³ Dér Zoltánék is a Lehár Ferenc utcában laktak

A soproni szakérettségi új helyen

1951-től Sopronban, az 1945 után kapott néven: a „Kellner Sándor utca” délnyugati végén,⁴ az „iskolanővérek” apácarend volt iskolájának épületében (amelyben feleségem, Hilda mama kislány korában az apácáknál a négy polgári osztályt végezte el) helyezték el a szakérettségis intézetet. Beköltözésünkkor a volt fizikai szertár szekrényeinek belső falain – azokkal mintegy „kitapétázva” – sok szentképet találtam. Tehát az apácák, „a materek” iskolájából „materialista” szakérettségis iskola lett. Amikor az épületbe először beléptem, ott egy sereg lányt találtam, akik éppen a padlót mosták fel. Az akkoriban szokásos „Szabadság” szóval köszöntöttem őket, mire azok kórusban azt felelték: „Szerelem”, ami – kedélyesen mondva – „biztatóan” hangzott.

Az épület földszintjén jobbra volt a portás fülkéje és mellette lakása. Balra a konyha, ahol hatalmas, oldalt billenthető kondérokban főzték a jóféle ebédet. Mellette egy nagy ebédlő. A földszint szélső falai mentén pedig voltak a konyha- és a takarító személyzet tagjainak hálófülkéi. Az első emeleten a lépcsőfeljáráttal szemben az igazgatói iroda, a szomszédságban egy nagy tanácskozóterem és a tanulók hálószobái. A második emeleten sok tanterem. A szakérettségi tanfolyam itt is egy éves volt, azaz egy év alatt kellett leérettségizni. Erre a célra külön tankönyvek jelentek meg. Például a fizikai tankönyv az igen kevés matematikai ismeretet feltételező geometriai fénytannal kezdődött. A megelőző évekhez képest az óraszámot emelték. Például az első félévben, a mérnöki osztályokban a tanulók heti 12 órán át tanultak matematikát és 10 órában fizikát. A második félévben megfordítva. Így mire a fizikatanítás a nehezebb, „matematikusabb” tananyag-részletekhez eljutott, akkorra a tanulók már megszerezték ezeknek a részleteknek a megértéséhez szükséges matematikai alapismereteket.

Az itteni első évben, tehát a harmadik szakérettségis tanítási évemben a Széchenyi gimnáziumban való rendes alkalmaztatásom mellett a szakérettségim most már két osztályban tanítottam a fizikát. De az év közepe táján újabb változás történt. Az általam akkor még nem tanított: „B tanári osztály” tanulói ugyanis azzal a panasszal éltek az igazgatónál, hogy ők nem értik annyira a fizikát, hogy az őket tanító szaktanár által feladott példákat meg tudják oldani. Az illető kartárs ugyanis azzal a hibás elképzeléssel élt, hogy előzetes, kellő magyarázás nélkül igen nehéz példákat adott fel, és tanulóitól várta, hogy megoldási próbálkozásaik közben – ha némi segítséggel is – maguktól bukkanjanak rá a célszerű fizikai fogalmakra és megoldási módokra. Olyanféle módszer ez, mintha úgy akarnának valakit úszni megtanítani, hogy egyszerűen belökik a mély vízbe és az illetőnek kapálódzás közben kell önmagától rájönnie a célszerű úszómozdulatokra. Persze eközben a halálveríték is kitört a szerencsétlenül, és igen valószínű, hogy a vízbe bele is fullad. Minthogy a megoldási próbálkozásokat az illető szaktanár osztályozta is, az osztály kétségbeesett: „Nem tudjuk megtanulni a fizikát. Meg fogunk bukni!” Engem hívtak be néha a tízpercekben, hogy segítsék nekik egy-egy problémát megmagyarázni. Az én fejtegetéseimet megértették. Végül is az osz-

---

⁴ A Kellner Sándor utca a Szent Mihály u. (Pozsonyi u.) korabeli neve. Az említett épület a Jégverem u. 1. alatti korábbi római katolikus elemi iskola volt.

tálykollektíva írásban az igazgatóhoz és Horváth István Győr megyei tanügyi vezetőhöz fordult azzal a kéréssel, hogy én legyek a fizikatanáruk.

Horváth István eljött Sopronba, és tárgyalt az osztály tanulóival. Ezután Inczedy igazgató behívatott engem irodájába és hozzájárulásomat kérte, hogy engem egészen áthelyezzenek a szakérettségihez. Egyúttal nevelőtanárnak is. Mondta, hogy ezzel pótljövedelem jár együtt, tehát az áthelyezéssel anyagilag csak nyerek. Mondta, hogy mivel a Széchenyi gimnáziumban van két negyedik osztályom, amelyek az év végén érettségiznek, hogy ezek tanulásában törés ne álljon be, tanításukat az év végéig, az érettségiig tovább vezessem, ellenben a Széchenyi gimnázium alacsonyabb osztályai- ban a matematika oktatása alól azonnal leváltanak, hogy erőmet minél jobban a szakérettségis oktatásnak szentelhessem. Ebben megegyeztünk.

1952. február 17-éről keltezetten kaptam kézhez a Győr megyei Oktatási Osztály rendeletét, amely engem azonnali hatállyal áthelyezett a szakérettségis tanfolyamhoz mint tanárt és nevelőt, meghagyva az év végéig a Széchenyi gimnáziumbeli két osztály tanítását. További három éven át a Széchenyi gimnáziumban már egyáltalában nem működtem, hanem teljesen a szakérettségin. Az illető B. osztály kívánsága tehát teljesült, az osztály megnyugodott és jól érettségizett. A kollégiumi nevelői állás sok elfoglaltsággal járt. Hétköznap reggel 5 órakor keltem, hogy 6 órára a tanulók felkelésénél, tornázásánál jelen lehessenek. A kollégiumban reggeliztem és óráim leadása után bent is ebédeltem. Ebéd után stúdium következett: 3 órától a 7 óráig adott vacsoráig szigorú tanulás a tanár felügyelete mellett. Ha valamelyik tanuló e stúdiumról elkésett, vagy ott beszélgetni próbált, az igazgató másnap a külön kihallgatáson a sárga földig legorombította és ismétlés esetére az azonnali kizárást helyezte kilátásba.

A vacsorát is a kollégiumban kaptam. Utána 8-tól 9-ig újra stúdium következett. Este 9 órakor parancsszóra lefekvés. Utána csendnek kellett lennie a besötétített hálószobában. Ám éppen a sötétségnek és csendnek biztosítására a nevelőtanárnak még egy ideig ott kellett maradnia az épületben. Többször fordult elő, hogy ilyenféle rendbontókkal szemben fel kellett lépnem. Majdnem minden nap éjjel fél 11-kor értem haza, a 20 percnyi gyaloglással elérhető lakásomra. A szombat délután szabad volt. Ki-ki azt tehette, amihez kedve volt. Ellenben vasárnap délelőtt is volt stúdium. A vasárnap délután ugyancsak szabad volt. De a nevelő tanárok egyikének ilyenkor is inspekciónak kellett tartania arra az esetre, hátha valami rendellenesség fordul elő. Ebben az értelemben én minden negyedik héten vasárnap egész nap inspekción voltam. Sőt, valamivel később olyan rendelkezés jött, hogy a nevelőtanárok közül egy-egy bent is aludjék a kollégiumban, az igazgatói iroda melletti kis szobában. Ezt a szolgálatot egymás közt megosztottuk, és amikor a sor reám esett, a kollégiumban aludtam. Ha igen ritkán is, de előfordult, hogy ilyenkor, éjszaka is akadt eldöntendő probléma. Egy ízben például a második emelet legvégső hálószobájából kiindulón élnék izgalom támadt amiatt, hogy kívülről, a háztető felől betörők akartak bejutni az épületbe. Nagy pánik lett belőle, és még az államvédelmi osztály is kivonult. Kiderült, hogy két tanuló a tavaszi jó időben túlságosan sokat beszélgetett, vagy talán udvarolt a közeli bécsi dombon, nem értek emiatt kapuzárásig haza, és felhasználva a kollégium egyik végén levő templom villámhárítóját, felmásztak a háztetőre és onnan próbáltak bejutni a hálótermükbe. Az igazgatónak reggel azonnal jelentettem az esetet. Ő rögtön

összehívta a kollektívát: a népgyűlést. A két vétkes közül az egyiket: a gyengébb tanulót a kollektíva azonnal kizárta, míg a másikat mint igen jó tanulót megtúrték továbbra is, de megfenyegették, hogy a legkisebb vétség elkövetése esetén őt is eltávolítják.

Szegény feleségem – sokat lévén egyedül, illetve a gyerekekkel – nem egyszer panaszkolta, hogy én most már úgyszólván ágyrajáró vagyok. Más oldalról nézve azonban a dolgot, e beosztásomban olyan jövedelemhez jutottam, hogy az akkori nem éppen rózsás általános életnívóhoz mérten abból kiadásainkat fedezhettem, és így semmiféle anyagi szükségletet nem szenvedtünk.

1953-tól 1954-ig, a szakérettségi megszűntéig általában azt a gyakorlatot folytattam, hogy a városnak e szempontból legnevezetesebb iskoláitól úgyszólván minden célunknak megfelelő kísérleti eszközt kölcsönkértem, sőt ilyen cserékben iskolák között közvetítettem abban a formában, ha az egyiknek szüksége volt valamelyik eszközre, azt számára a másiktól megszereztem. Sok kísérletet egyénileg kieszelt szükségmegoldásokkal sikerült elvégezniem. Időm nem igen volt mindig arra, hogy az eszköz-csereberéket mindenkor pontosan feljegyezzem. Így történt, hogy a szakérettségi megszűnésekor két kis tárgy hiányzott. Kötelezettségem lett volna, hogy azok értékét megtérítsem, de ezt mégis elengedték nekem, azzal a megokolással, hogy az intenzív cserékkel tulajdonképpen nagyot használtam a soproni iskolák fizikatanításának, tehát nem lenne méltányos az említett csekély veszteséget nekem felróni. Hiszen például az egyik kis tárgyat: egy kis motort akármelyik tanuló is zsebre vághatta egy őrizetlen pillanatban, és így még az sem bizonyos, hogy ez a tárgy csere közben veszett el.

1952 őszén a szakérettségis tanfolyamok élére az addig egyedül igazgatóskodó Inczedy Tibor fölé egy új igazgatót helyeztek: egy olyan pedagógust, aki magát mint nagyon képzett és rendíthetetlen marxistát reklamározta. Unos-untalan, úton-útfélen marxista tételeket hangoztatott. Sokakat leszólt, ócsárolt, vádaskodott. Az első héten teljes csendben, a tanulók utolsó padosorában végighallgatta egymás után minden tanárnak néhány óráját és jegyzeteket készített. A következő héten azután egyszerre előjött számos kifogással. Így: a tanítást nem itatja át még eléggé a marxista szellem. Egyes tanárok meg maximalisták – köztük Dér Zoltán is –, azaz túlzottan sokat követelnek a szegény, népi származású ifjaktól. Figyelmen kívül hagyják, hogy vannak igen gyenge tanulók is, és ez végeredményképpen a tanárok hibája, mert ezekkel nem foglalkoznak eléggé, őket kellően nem korrepetálják a délutáni órákban, vagy akár a karácsonyi szünetben is. Egy tanulónak sem szabad lemorzsolódnia. Még a matematikát is meg lehet tanítani mindenkinek, csak eleget kell foglalkozni az illetővel! Ez a nézete a szélsőséges pedagógiai optimizmust képviselte tehát. Emellett az új igazgató elkezdte feliratokkal (marxista feliratokkal), az orosz forradalmat, Sztálint és Lenint ábrázoló képekkel díszíteni és a tanulókkal díszíttetni a tantermeket, amelyek a sok díszítés miatt végül is inkább vasúti várótermekhez lettek hasonlatosak.

Az új igazgatónak ezek a túlzásai, de főként az egyes tanerőkről a felsőbb tanügyi hatóságok elé terjesztett vádaskodásai hamarosan ellene fordították az egész intézetet. Az általa működésében és forradalmi érzületét illetően megrágmalmazott Inczedy igazgató bement az új igazgató „marxista-leninista” órájára és a tanulók háta mögött

észrevétlenül megbújt. Végighallgatta az órát, majd váratlanul és hirtelen felállva kijelentette, hogy ő a marxizmust így tanítani nem engedi! Hiszen az egész óra nem állt másból, mint két-három szólam örökös variálásából, szajkószerű ismételtetéséből. Majd a padra ütött, és a tanuló elvtársak is vele ütötték a padjaikat. Betetézte ezt, hogy az új igazgató egy gyűlésen négy órás beszédet mondott. Beszédének nem volt se füle, se farka: örökösen pár gondolatot variált össze-vissza, sok helyen a hallgatóság élénk derűségétől kísérve. Erre azután mint igazgatót leváltották. Hamarosan egy reggel nagy munkában találták: nagy mennyiségben és sebességgel papírgalacsinokat gyúrt. Kérdezték: mi célból? Ennek azonban nem tudta semmi okát adni, mire beszéltették az elmeegógyintézetbe. Rövidesen hasonló sors érte feleségét is, aki egyszer elkezdett elműldözni, hogy őt állandóan követi egy feketeruhás ember, kezében revolverrel, és azzal le akarja őt lőni. Őt is elmeegógyintézetbe szállították. Később megállapították, hogy ők ketten idegstanatóriumban ismerkedtek össze valamikor. Három szép gyermeküket az állam vette gondozásba.

Női osztályok

Bizonyos színes változást okozott, hogy az egyik évben nőket is tanítottunk. Ekkor én nem lehettem nevelőtanár, tehát ebben a minőségemben leváltottak, és a nevelőtanári gárdát öt nő alkotta. Ők jártak fel a tanulók felkeltését, tornázását, lefekvésését ellenőrizni. Az éjjeli inspekción is ők látták el. Engem osztályfőnöknek tettek meg: a 11 kiemelt osztályfőnök egyikének. Nekünk kellett tehát az osztályban felmerült problémákat, az egyes tanulók egymással való perkedését „elintézni”, a konferenciák részére „osztályfőnöki jelentéseket” írni. Sok előírt szempontot tartalmazó, terjedelmes jelentések voltak ezek, sajátkészítésű statisztikai táblázatokkal kiegészítve, amelyek az osztály magaviseletére, tanulmányi előmenetelére, a mulasztásokra, stb. vonatkoztak. Minden hónapban volt egy ilyen vonatkozású gyűlés, ahol az osztályfőnöki jelentések tanulságait az egész kollégiumra vonatkozóan egyesítve meg tárgyaltuk.

A nőtanulók évében 11 osztály volt. Ezek A, B, C, D, E, F, G, H, I, M, és N osztályok. Az osztályok jelölésénél tehát a K betűt kihagyták. Az iskola vezetésében az a változás volt, hogy Inczedy csak „gazdasági” igazgató lett, míg mellette „tanulmányi” igazgatóként Fuchs Ibolya működött, aki régebben, majd későbbben is általános iskolai tanítónő volt. Középtermetű, keskeny arcú, hosszúkás orrú, szőke hajú fiatal nő. Még hajadon, csinos, kedves személy, akinek a tanév végére már vőlegénye is akadt, aki később feleségül is vette. Az év elején Fuchs Ibolya „K” osztályt is tervezett, és így M osztály lett volna az utolsó. De a „K” osztály tanulóit a többi osztálybeliek csúfolni kezdték azzal, hogy: „Ti K-k vagytok”, mire az osztályok megjelölésénél a K betűt kihagyta és ehelyett az osztályok neveit „N”-ig terjesztette ki.

Például a „D” osztály matematika-fizikai tanári osztály volt, a „G” osztály földrajz tanári, a „M” osztály építészmérnöki. Az utóbbinak én voltam az osztályfőnöke. Az „I” osztály gépészmérnöki, az „N” osztály gyógyszerészeti. Az osztályok tantárgyai és ezen belül a tananyag is célszerűen más és más volt.

Vagy két héttel e tanév megnyitása után megjelent az intézetben két miniszteri küldött. Mindkettő nő. Mi tanárok azt hittük, hogy az órákat fogják látogatni, de egy

tanórára sem mentek be. Ellenben a tanulókkal beszélgettek, és főleg azt firtatták, hogy van-e olyan társuk, aki éjjel nem aludt bent a kollégiumban. Két ilyen találtak, és mert nem tudták elfogadhatóan igazolni, hogy hol és miért aludtak a kollégiumon kívül, mindkettőjüket azon nyomban kizárták a kollégiumból. Ugyanarra a sorsra jutott az a hallgató is, aki hajdon létére teherbe esett. Szóval a felsőbbség az erkölcsi szabadság ellen is tanulságos példákat statuált.

A női hallgatók sértőbbek és sértődékenyebbek, szóval veszekedősebbek voltak egymás irányában. Az én „M” osztályomban is igen gyakori volt az olyan óra, amely azzal kezdődött, hogy valamelyik tanuló panaszt tett egy osztálytársa ellen, sértő kifejezéseket használt, mire az utóbbi ingerülten, pulykavörösen válaszolt. Ezeknek a sok hasznos időt haszontalanul felemésztő veszekedéseknek az vetett véget, hogy az osztályban egyik óránon megjelent Fuchs igazgatónő, és egy ilyen sértődékenységi vitának a végén kijelentette, hogy többé ilyen vita ne forduljon elő. Ez nem méltó szakértésigis tanulókhöz – mondta – akik tudják, hogy az elvégzendő feladatok teljesítésére csak viszonylag igen kevés idő áll rendelkezésükre. Ezért az öntudatos szakértésigis nő igyekszik akár szótlannal lenyelni az alkalmi, legtöbbször nem is szándékos félreértéseket, de abból időt rabló káros vitát nem csinál. És mintha elvágták volna, az én osztályomban többé személyi vita nem fordult elő.

Egy másik osztályban az egyik tanuló rendszeresen azzal torkolták le, hogy „Ne beszélj, hiszen neked egy törvénytelen lányod van!” Az ügy dr. Kőműves Géza osztályfőnök elé került, aki ezt így szerelte le: „Ez a tanuló társunk már találkozott az élet komoly, nehéz oldalával. Szíve egész szeretetével szeretett egy fiatal embert, de az rútul visszaélt a bizalmával. Bajba döntötte és cserbenhagyta. Teljes részvétünk a szegény, reményeiben csalódott osztálytársunk irányában. Őt ezért gúnyolni igazságtalanság és szívtelenség!”

Sokkal érzékenyebbek voltak a nők a tanulmányi érdemjegyek tekintetében is. A félévkor zárt boríték érkezett hozzánk a minisztériumból: „Felmérő dolgozat (pl.) a mennyiségtanból. Egyetlen, de nehéz feladat volt benne. Olyan, amilyennel nem igen foglalkoztunk. Egy óra alatt kellett kidolgoztatni. Eredmény: a 20 dolgozat közül 16 elégtelen lett. Pánik tört ki. Nagy sírások. „Végünk van! Megbuktunk!” Meg is írták a minisztériumba, hogy miért csinálnak ilyeneket. Az osztály szorgalmas, de az eddigi egy félév alatt ilyen messze még nem jutott. Hiszen több olyan tanulóm van – hogy egy példát említsek – aki 12 éves korától kimaradt az iskolából és 10 éven át takarító volt. Annál is inkább téves a felmérő dolgozat, mert az osztály más példatípusokhoz van szokva, és mi más irányban haladtunk. A minisztériumból megnyugtató válasz érkezett. A felmérő dolgozat érdemjegyeit ne számítsam be a rendes osztályzatba. Más irányú megfigyeléseik, a tanulmányi felügyelők beszámolóit igazolják, hogy ebben az osztályban is komoly munka folyik, és a tanulók jó irányban, jól haladnak. Ennek a leiratnak a felolvasása lecsillapította a kedélyeket.

Az „N”, azaz a gyógyszerész osztály számára, mivel az nem annyira „matematikai jellegű”, egy év közbeni rendelet redukálta a matematikai tananyagot. Ez is, az is elhagyandó. Ám, amikor június vége felé megkaptam az osztály az ő matematikai érettségi tételeit, akkor ezekben az összes kihagyandó tananyag is benne volt. Pánik tört ki itt is: „Megbukunk!” „Én úgy döntöttem, hogy a két legnehezebb tételt önhatalmulag

kihagytam, a többi tételt pedig az érettségire való előkészületnek kb. 1 hónapi időszakában előadom, megtanítom. Az érettségi ebben az értelemben folyt le. A következő évben egy, a minisztériumból leküldött iskola-látogatótól megtudtam, hogy a hibát a minisztériumban követték el. Annak, aki az érettségi tételeket összeállította, nem volt tudomása a rendeletről. A helyes az lett volna, hogy azonnal jelentem az el-
lentmondást, és akkor a tétel-összeállítót figyelmeztették volna a rendeletekre.

Természetesen az érettségi vizsgák nagyon nagy izgalommal jártak. Valóságos pánikkal. Nem egy tanuló elvtársnőt csípett rajta egyik másik inspekciós tanárnő az osztályvizsgák, illetőleg az érettségi vizsga előtti napokban, aki ahelyett, hogy a hálószobában élvezné az üdítő álmot, ami a világos fejhez, tehát a jó feleléshez szükséges, éjjel is tanult például a WC-ben, ahonnan a kiszűrődő fény árulta el őt. Részben ezért is, részben a bevett idegcsillapító szerek hatására némelyik elvtársnő a bizottság előtt elaludt. A vizsgálónők kiküldte a folyosóra, amíg magához tér. Ámde a következő vizsgáló is elaludt. Ezt most már így faggatták: „Hát te meg mit vettél be?”

Volt elvtársnő, akinek szeméből, tekintetéből csak úgy áradt a gyűlölet felém. Fuchs Ibolya igazgató szerint: ha tehette volna, megölt volna a szemével, mert a bizottság nem minősítette a fizika jegyét kitűnőre, hanem csak jóra. Hja, hiba volt a példa megoldásában.

Az „M” osztályban – osztályomban – az érettségi vizsga befejezése után az egész vizsgabizottság, a miniszteri kiküldött és a matematikai szakfelügyelőnő jelenlétében elem lépett az osztály legjobb tanulója: Csigó Kamilla. Egy virágcsokrot adott át nekem, megölelt, mire én – nem hagyván egy csókot rám száradni – a csókot „visszaadtam”. Senki sem botránkozott meg rajta, a bizottság is csak mosolygott.

A bizonyítványosztáskor azzal búcsúztam az osztálytól: „Az „M” osztály most megszűnik, de mégis tovább él tagjai és osztályfőnöke szívében. És még találkozunk majd az érettségi találkozókön.” Am ez a találkozás csak abban az alakban valósult meg, hogy a következő év végén meglátogattam az osztályt a budapesti műegyetem egyik rajztermében. Volt tanítványaim igen kedvesek voltak. Velük többé nem találkoztam.

Az év végén a tanévet szokásban volt táncmulatsággal bezárni. A „női év” végén tartott táncmulatságon minden növendékemmel táncolni akarván, vagy 50 lányt kértem fel a táncra, de tovább már nem győztem.

A szakérettségi tanfolyamunk utolsó két éve

Az egy „női” tanév után újra férfi hallgatókat kaptunk. De nem lettem újra nevelő-tanár, hanem kiemelt osztályfőnök. Saját megítélésem szerint nevelő tanárnak kevésbé voltam alkalmas, mert nem szerettem gyűléseken felszólalni, javaslatokat tenni. Az ilyesmi nálam izgalommal, zsenírozottsággal járt. Sőt szakérettségi pályám alatt nagy könnyebbséget jelentett számomra, hogy nem kellett a tanórák alatt fegyelmezni, azaz nem kellett a tanulókat figyelni előadásom közben, hogy mit csinálnak. Nem játszik-e valaki óra alatt. Vagy a pad alatt nem olvas-e regényt. A szakérettségi osztályok önmagukat fegyelmezték. Az év első óráin egészen új tanulóknál előfordult ugyan, hogy akadt egy-egy köztük, aki – a más iskolából hozott emlékei mintájára – az órát pajkoskodással, zajcsinálással, közbeszólással zavarni próbálta. De aztán jött a

hadd el hadd. Az intézeti igazgató elvtárs kioktatása alapján az illetőt az óra végén maguk a tanulótsárai vették elő. Ők tanulni akarnak, rövid az idő, ha még egyszer előfordul, meg fogják verni. Ezt egyszer-másszor meg is tették.

Felszabadultak tehát az én tanári jó tulajdonságaim. Élveztem, hogy zavartalanul adhatok elő. Nem kell figyelmemet megosztanom az előadottak és kísérletek, másfelől a tanulók viselkedésének ellenőrzése között. Az a félelem is elmaradt most, hogy a rendetlenkedő tanuló miatt valami botrány tör ki, amely híremet rontja és káromra lesz.

Másfelől feszültséget jelentett a sok iskolalátogató. Hol „felülről” ellenőrzés, hol „alulról” olyanok, akik az óra menetéből didaktikai tapasztalatokat akartak szerezni. És mert több osztályban tanítottam matematikát és fizikát, mindegyik osztályra és ezen belül mindegyik tárgyra havonként legalább egy-egy ellenőrzés jutott. És hozzá még nem is mindig ugyanaz a személy volt a különböző osztályok szakfelügyelője. Erről jut eszembe az a régi vicc: Tanár: „Mi a bigámia természetes büntetése?” A jelölt: „A két anyós.” Például az egyik osztályomban Faludi Istvánné, a másik osztályomban Kutas Gizi volt a fizikai óráim szakfelügyelője. Egyébként kedves, jó indulatú, nem túlságosan sokat okvetetlenkedő ellenőrök. Minden héten legalább egy-két, de néha négy óralátogató. Az ilyen sűrű látogatások zavarják a tanárt, akinek hozzá kell szoknia, hogy ilyenkor minden szavát, lépését figyelik, bírálják.

Most még továbbmenve: a szakérettségi tanfolyam két éves lett. Az utolsó fiú-osztályok már csak két év után jutottak el az érettségihez. A tanfolyam ekkor még négy félévből állt, és a harmadik félév végén – egészen a nagy érettségi mintájára – írásbeli, majd szóbeli „kis-érettségi” vizsga volt. Természetes, hogy két év alatt a tanulók alaposabb előképzettséget szereztek az egyetemi tanulmányokra, mint az azelőtti tanuló-gárdák egy év alatt.

Az új, kétéves „fiú-éra” alatt Fuchs Ibolya mint nő nem maradhatott – a felsőbbség felfogása szerint – az intézet tanulmányi igazgatója. Visszament tehát általános iskolai tanárnőnek, férjhez is ment: egy sofőr vette el.

Az intézet élére Szabó János került, akinek szaktárgyai a kémia és – ha jól emlékszem – a földrajz voltak. Magas termetű, sötét szőkés hajú, ovális arcú, bajuszos férfi. Kedélyes, kissé gunyoros modorral. Szigorú, nem olyan engedékeny, mint például Inczedy Tibor, aki továbbra is „gazdasági” igazgató maradt. Ebben az időben még több osztályunk volt: „P” és „O” osztályunk is, de az abc sorrendjében a legvégső osztályok kereskedelmi jellegűek voltak.

A városi zenekarban való szerepléseimet a szakérettségi tanfolyamok egész ideje alatt folytattam. Óracserék útján a hangversenyeinket megelőző délutáni főpróbán is mindig részt tudtam venni. Egészen Szabó János megjelenéséig. Ő már ilyen cserét nem engedett meg, mert álláspontja szerint az megzavarja a tanulókat. Ezentúl tehát a főpróbákon hiányozni voltam kénytelen.

Szabó János – eltekintve attól, hogy néha kissé fontoskodó, kissé mereven pedáns volt – valójában jó kolléga volt. Egy alkalommal kihirdette, hogy szombaton este 8 órakor konferencia lesz. Kedvetlenül lepódtunk meg a szokatlan időpontú konferencián, mert úgy tartottuk, hogy emiatt szombat esténk elveszik. A dologhoz nagy sze-

meket meresztettünk, de nem szóltunk reá semmit. Szabó János csak élvezte megrökönyödésünket.

Amikor azonban szombat este – a helyzetbe már beletörődve – benyitottunk a tanári szobába, meglepődve láttuk, hogy a tanári asztal díszesen meg van terítve. Az asztalon válogatott sütek, sütemények légiója. Finom borok és egyéb italok. Bezzeg egyszerűen felderültek az arcok. Szabó János névnapját ülte. Természetesen rögtön kifejeztük jókívánságainkat s kórusban megéljeneztük. Éjfél utánig mulattunk. Az est több mint 1000 forintjába került szíves vendéglátónknak.

Szabó János ezután több ízben célzást tett rá, hogy jó lenne, ha e téren is utánoznánk példáját. Így történt, hogy egy páran követtük. Így én 1954. március 8-án ültem meg hasonlóképpen névnapomat. Az intézetben, „névnap konferencia” módjára. Szerényebb vendéglátást nyújtottam, mégis belekerült ez is több mint 350 forintomba. Én meghívtam a tanárok feleségeit, férjeit is.

A szakérettségisek további sorsa

Végzett szakérettségiseinknek a további, az egyetemen való működését is hivatalosan ellenőrizték. És a nyert tapasztalatokat igyekeztek visszafelé alkalmazni a következő szakérettségis gárda tanításának javítására. Az egyetemi tapasztalatok tehát visszahatottak a szakérettségire magára. Ez megmutatkozott például abban is, hogy bizonyos melléktárgyakat eltöröltek, viszont helyettük a matematika- és fizikaórák számát emelték.

A szakérettségis tanulókat csak viszonylag rövidebb ideig – általában mindössze egy-egy évig – tanítottam, de az azóta eltelt mintegy másfél évtized ellenére egyiknek-másiknak nevére, arcára még emlékszem. Van úgy, hogy csak a névre arc nélkül, van úgy, hogy fordítva. Időnként velük azóta találkoztam is. Meg is szólít néha némelyikük az utcán. De rendszeres érettségi találkozó nem alakult ki náluk.

A férfi szakérettségiseknek egy jelentős része elvégezte az egyetemet, műegyetemet, illetőleg főiskolát. Némelyik tehetségesebb, szorgalmasabb kitűnően is. Ám általában, különösen az első főiskolai években még megérezte a rövidebb idejű előképzés. A „szakérettségis” megjelölés a hallgatónál, de az életben is, nem volt éppen ajánlólevél. Idővel azonban e különbségek elmosódtak. A már említett „B” és még inkább az általam szintén tanított „A” osztályban volt néhány tehetséges tanítványom, akik később az egyetemen is jól beváltak. Sőt, a hír szerint az egyetemi előadónál előforduló egy-egy hibát is kijavítottak, illetőleg az előadott levezetés helyett célszerűbbet ajánlottak.

Voltak olyan szakérettségisek is, akik 1956-ban külföldre távoztak. Ott is helyezkedtek el a messze távolban. Így éppen az én „F” (földmérnöki) osztályom néhány jobb tanulója.

Az egyik évben tanulmányi kirándulás keretében a budapesti egyetem, illetőleg műegyetem több fakultását is meglátogattuk kettős célból: egyrészt érdeklődni a múlt évben végzett növendékeink főiskolai haladásáról, szóval az új tanuló gárdánk nevelésére vonatkozó, visszaható tapasztalatokat, irányelveket szerezni, másrészt „ízeltőt” adni jelenlegi tanulóinknak, hogy milyen élet vár majd rájuk a főiskolán. Én meglátogattam a műegyetemen a „tavalyi” „M”-építészmérnöki osztályunk növendékeit egy

rajz-órán, továbbá a tudományegyetemen a „tavalyi „N” gyógyszerész” osztályunk volt növendékeit egy kémiai gyakorló órán. Mindenütt érdeklődtem, hogy melyik volt tanulónk hogyan halad, és hol mutatkoznak nehézségek.

Később hallottam, hogy az „M” osztályból csak Csigó Kamillából lett építészmérnök. Három tanítványomból (köztük a második legjobb Fehér Ibolyából) a műegyetem félig való elvégzése után műszaki rajzoló lett, a többi lemorzsolódott. Majdnem mindig „női vonalon”. Így férjhez ment, és férje nem engedte továbbtanulni, vagy férjhez ment, gyereke lett, és az elvonta a további tanulmányoktól.

Meglátogattam később az „N” (gyógyszerészeti osztály volt tanulóit) a budapesti tudományegyetemen. Az egyetemen nyert későbbi értesüléseim szerint: ők részben beváltak, bár volt olyan is, akit „cédaság” miatt az egyetemről kizártak. Egy másiktól hallottam, hogy egy mérnöktől teherbe esett, és mikor az nem volt hajlandó elvenni őt, az egyetemen ezüstnitrátot vett be. Csak annyi ereje volt még, hogy a tanteremből a folyosó közepéig tudott menni és ott összerogyott. Rövidre rá meghalt. Órála vették a „IX-es kórterem” című magyar film tárgyát, amely jó darabig futott.

Az én „F” osztályom legjobb tanulóját tüdőgyulladással vitték kórházba. Nagy forróságot érzett. „Borzasztó” kiáltozta – „megég a tüdőm”. Sírt, még imádkozott is. Lepattogzott róla a materialista nevelés. Mindhiába, vagy két óra alatt kiszenvedett. Kivonultunk a kórházba és végignéztük, amikor a fémkoporsót leplombálták, majd a koporsót a halottas-kocsira tették. Mindnyájan kikísértük az állomásra, és ott vonatra rakva koporsóját elszállították falujába. Ottani temetésén háromtagú osztály-küldöttség vett részt.

A szakérettségi „humora”

A szakérettségin komoly munka folyt. De persze – mint mindenütt – itt is gyakran fordultak elő humoros esetek. Különösen a „női” évben. Egyet-kettőt megemlítek közülük:

Az egyik felvételi ajánlás így szólt: „N.N. elvtársnőnek anyja libapásztor, apja ismeretlen. Ő maga szép arcú, jó alakú, szilárd, szocialista meggyőződésű és az eszmék mellett bátor kiállású. Nagyon szereti a Szovjetuniót és Rákosi Mátyást. Nem vallásos.” Ennek a hatósági ajánlásnak szélére vörös írónnal oda volt írva három felkiáltójel és az, hogy: „okvetlenül felveendő”. Egy másik önéletrajzban többek között ez volt olvasható: „Apám az urak kutyája volt, akit az urak oldalba rúgtak”.

A szakérettségi vezetők – különösen eleinte – gyakran használtak indulataik levezetésére „teológiai kifejezéseket”. Egyszer ezt szóvá is tettem oly formában, hogy a szakérettségin annyi egyházi kifejezést használnak, a szenteket annyira emlegetik, hogy az egy teológiai akadémiának is dicséretére válna! Ott sem lehet több ilyen kifejezést hallani, habár itt nem istenes értelemben, hanem szitkozódásként hangzanak el. De gyakori a „teológiai-biológiai” nyelvkeverék használata is”. Később – több ilyenfajta figyelmeztetés után – felhagytak ezzel a „stílussal”.

Egy alkalommal tanúja voltam a következő jelenetnek: Egy tanulót, akiről az a hír járt, hogy templomba ment, az igazgató a következően dorgálta meg: „Hallja elvtárs! Hogy tehetett ilyen. Hát nem tudja, hogy a marxizmus és a vallás kibékíthetetlen ellentétben állnak egymással? Lenin szerint a vallás ópium, amellyel a papok elmaszla-

gosítják az embereket, hogy őket az uralkodó osztály engedelmes birkáivá tegyék!" A megdorgált tanuló így védekezett: „Igazgató elvtárs! Nem vallásosságból mentem a templomba, hanem azért, mert megláttam egy csinos nőt, aki megtetszett, és akit meg akartam kaparintani. A nő bement a templomba, hát én is utána mentem.” Igazgató: „Hát ez már egészen más eset. Ez érthető egy olyan csinos fiatallemnél, mint maga. Ezt most az egyszer elfogadom mentségére, máskor azonban találjon magának erre jobb helyet, mint a templom. Esetleg várja meg a templom előtt, míg onnan a nő kijön. Nos, és aztán sikerült-e végül is megismerkednie vele és célt érnie?” Tanuló: „Teljes mértékben.” Igazgató: „No, akkor gratulálok is. Minden rendben van, elmehet.”

Magyarázom a tanuló elvtársnőnek, hogy a Párizsban őrzött normál méter 90%-a platinából és 10%-a iridumból készült. A következő órán egy elvtársnő így felelt: „A hosszúság mérésére szolgál a méterrúd. A méterrudak platinából és iridumból készülnek.” Itt félbeszakítom: „Hová gondol elvtársnő? Csak a párizsi méter-minta készült ezekből az anyagokból, mert ezeknek az anyagoknak ötvözete igen kemény és nehezen kopik. Egyébként mindkét fém igen drága. A platina ötször drágább az aragnál, az iridium pedig még ennél is sokszorosan drágább. A közönséges méterrudakat acélból vagy fából készítik. Tehát csak egyetlen méterrúd készült a drága anyagokból: az alapméter-minta-rúd, amely Párizs közelében, a városon kívüli egyik magaslaton, egy villában van elhelyezve.” Ekkor egy másik elvtársnő jelentkezik szólásra, és mikor megkérdezem, hogy mit akar mondani, a következő kérdést teszi fel: „Tanár elvtárs, és őrzí a drága méterrudat valami csősz?”

Előttem forgott a kísérletező asztalon az „aeolipil”, azaz a „gőzvető” készülék, és közben megemlítettem, hogy a készülék Heron találmánya még az ókorból. Hol élt ez a Heron? Hát az akkori késő hellenisztikus kultúra középpontjában: Alexandriában, amely város ma Egyiptomhoz tartozik, annak egy kikötővárosa. A teremben – az átel- lenes falon – éppen a Földközi tenger környékét ábrázoló térkép függött. Eszembe öt- lött, hogy az osztály: a „G” földrajzi osztály, vagyis az előadásomat hallgató elvtársnők földrajz tanárok akarnak lenni. Ezért odamentem a térképhez és megmutattam rajta Alexandriát. Hozzáfűztem, hogy ez a város a nevét Alexandertől kapta, az ókori nagy hódító hadvezérről, akit a magyar történetírók Nagy Sándor néven szoktak emlegetni, lévén a Sándor név a görög Alexander névnek magyaros alakja (Alexander – Xander - Sándor). A legközelebbi órán felel az egyik elvtársnő a Heron-féle aeolipilről. Megkér- deztem tőle, hogy hol élt ez a Heron? A válasz: „A város nevére nem emlékszem, de ott élt valami Nagy János...” Hüledeztem, de azután kapcsoltam: „Talán Nagy Sán- dorra gondol?” „Igen” – felelte – „a keresztnévére nem emlékszem pontosan, de a csa- ládi neve Nagy volt.”

A szakérettségis kurzusok vége

Már 1954-ben megszüntettek elég sok szakérettségit – köztük a mienket is. Utána szerte az országban csak igen kevés szakérettségis tanfolyam működött, de ezek is már csak egy-két évig. Mert – így szólt az indoklás – a szakérettségis tanfolyam csak ideiglenes intézmény volt. Gyorstalpaló eszköz. Kárpótlásul azoknak, akik osztály- helyzetüknél, szegényes anyagi körülményeiknél fogva nem tudtak magasabb fokú

tanulmányokat végezni. De most már az említett osztályok hátrányos helyzete e vonatkozásban az eddigi szakérettségis tanfolyamok működése útján megszűnt. Megtörtént kárpótlásuk. Tehát a hivatalos álláspont szerint ilyen intézményre tovább nincs szükség. A hiányos végzettséget ezentúl is lehet felnőtt korban pótolni az iskolában, de már csak az ún. „Felnőtt Dolgozók Gimnáziumában”, amelyben a felnőttek a napi munkájuk elvégzése után, az esti órákban tanulnak.

Eljutottunk tehát ahhoz az időponthoz, amikor vége lett a megélhetésünket nyújtó, alapul szolgáló intézménynek. Megvallom, bizonyos nyugtalanság fogott el bennünket: leginkább ahhoz hasonlítható érzés, mint amikor az ember egy jéghegyen ül és a jéghegy a lábai alatt elolvad. De a felsőbb tanügyi hatóságok nem hagytak el bennünket. Megjelent a szakérettségin Horváth István megyei oktatási vezető. Konferenciát tartott. Ezen egy gépelt ívről elismerő, dicsérő megállapításokat olvasott fel a szakérettségi volt működéséről. Majd kijelentette, hogy az oktatási osztály a megszűnő szakérettségi volt tanárait el fogja helyezni. Őket nem érheti károsodás. Nem büntetésből voltak a szakérettségire helyezve, hanem oda – éppen ellenkezőleg – a legkiválóbb tanárokból voltak kiválogatva mintegy kitüntetésképpen. Felszólított bennünket, hogy mindegyikünk nyilatkozzék, hogy melyik iskolához akar kerülni. Választhatunk, és azt, aki most ezen a helyen tanít, majd oda teszik, ahol éppen hely van.

Én a felhívásra a Széchenyi Gimnáziumot választottam, ahol azelőtt hosszú időn át működtem. A szakérettségin való működésem alatt ott működött fizikai tanárt elhelyezték máshová, hogy helyemet vissza tudják adni. A következmények később azt mutatták, hogy jobb lett volna, ha más iskolát, valamelyik leányiskolát választottam volna, mert a szakérettségin fegyelmezni nem kellett. Ettől ott elszoktam, és úgy mondhatom, még ügyetlenebb voltam, mint azelőtt. Pedig nagy szükség volt arra, mert a Széchenyi gimnázium a közben eltelt hét évi forrongásos idő után is igen racionálisan tanulókat mondott növendékeinek. A leánygimnáziumok ehhez képest ilyen vonatkozásban valóságos oázisok voltak.